

The Journal of Academic Social Science Studies

JASSS

International Journal of Social Science

Doi number:<http://dx.doi.org/10.9761/JASSS7763>

Number: 73 , p. 215-222, Winter 2018

Araştırma Makalesi / Research Article

Yayın Süreci / Publication Process

Yayın Geliş Tarihi / Article Arrival Date - Yayın Kabul Tarihi / Article Acceptance Date

26.07.2018

30.11.2018

Yayınlanma Tarihi / The Published Date

31.12.2018

**KIRIM TATAR TÜRKLERİNİN DÜŞ EVRENİNİ BESLEYEN
SANATSAL TASARIMLAR: KARAMAN/AYRANCI ÖRNEĞİ¹**
*ARTISTIC DESIGNS FEEDING THE DREAM UNIVERSE OF CRIMEAN
TATAR TURKS: EXAMPLE OF KARAMAN/AYRANCI*

Öğr. Gör. Ünal Yıldırım

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-000>

*Fırat Üniversitesi, İnsani ve Sosyal Bilimler Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü,
uyildirim@firat.edu.tr*

Öz

1903'te Osmanlı Padişahı II. Abdülhamid ve Rus Çarı II. Nikolay arasında yapılan anlaşmaya göre Kırım'dan İstanbul'a getirilen Kırım Tatarları daha sonra durumlarına göre Eskişehir, Konya ve İskenderun'a yerleştirilmişlerdir. Konya'ya gelen Kırım Tatarları içerisinde Ayrancı'nın da yer aldığı beş yerleşim bölgesine gönderilmiştir. Ayrancı bölgesine gelen heyetin bölge hakkında olumlu görüş bildirmesi üzerine iki yüz hanelik Kırım Tatarı, 13 Haziran 1903 tarihinde bugünkü ilçe merkezinin bulunduğu bölgeye yerleştirilmiştir. Başlarda çadırlarda yaşayan ve kayaların altındaki mağaralara yerleşen Kırım Tatarlarında, yeterli yiyecek ve içecek bulunmaması sebebiyle birçok hastalık ve çocuk ölümleri görülmüştür. Sonraki yıllarda hem devletin hem de bölge halkının yardımlarıyla kendi düzenlerini kurmuşlardır.

Kırım Tatarlarının geleneklerine bağlılığı ve Kırım'daki yaşayışlarını Anadolu'da da sürdürme gayretleri, onların kendilik değerlerini muhafaza etmeye yöneliktir. Ancak zamanla oradaki yaşayışları bölgedeki yaşayışın ve gündelikliğin içinde erimeye başlamıştır. Buna rağmen şiir ve hikâye gibi sanatsal tasarımlar ile masal, atasözü, fıkra, bilmece gibi halk ürünleri, yüzyılı aşan bu varlık serüveninde onların dimağlarında tüm diriliği ile muhafaza edilmiştir. Bu sanatsal tasarımlar; gündeliklikten ve yüzeysellikten kaçmak, kendiliği üst bir değer olarak üretmek amaçlı sığınmıştır, yeniden dirilişin imidir.

¹ Bu makale, 19-21 Nisan 2018 tarihinde Elazığ'da gerçekleşen 2. Uluslararası Sanat ve Estetik Sempozyumu'nda sunulan aynı başlıklı bildirinin genişletilmiş hâlidir.

Bu sanatsal yaşayış, büyüdü bir güce dönüşerek benliğin sınırlarını çizer ve yine kendilik değerlerini muhafaza etmeyi sağlar. Onlar, bu sanatsal üretim ile yerleşik düzeni yadsıyarak var olurlar ve bu düşsel üretim biçimleri ile varlıklarını ayrılık mekânlarına özlem ile bağlar, varlıklarını sevgi ile mayalarlar.

Biz de bu çalışmamızda Karaman/Ayrancı bölgesine yerleşen Kırım Tatarlarının düş evrenlerini besleyerek bir kimlik aşısına dönüşen bu sanatsal tasarımlarını birinci ağızlardan derleyecek ve toplu bir değerlendirme yapacağız.

Anahtar Kelimeler: Kırım Tatarları, Göç, Şiir, Masal, Sanat

Abstract

Ottoman Sultan II. Abdulhamid and the Russian Tsar II. According to the agreement between Nikolay in 1903, the Crimean Tatars were brought to Istanbul from the Crimea. Then they were placed in Eskişehir, Konya and Iskenderun according to their situation. The Crimean Tatars coming to Konya was sent to five settlement areas, including Ayrancı. Upon the positive opinion of the delegation from Ayrancı region, the two hundred households Crimean Tatar was placed in the region where it is today's district center on 13 June 1903. In the Crimean Tatars, which lived in tents and settled in caves under rocks at first, many diseases and deaths of children were observed as there was not enough food and drink. In the following years, they established their own order with the help of both the state and the people of the region.

Their commitment to the traditions of the Crimean Tatars and their efforts to continue their lives in the Anatolia are aimed at preserving their own values. But in time, their living there began to melt within the daily life of the region. Despite this, artistic designs such as poetry and story, as well as folk products such as fairy tales, proverbs, jokes and riddles have been preserved in their memories with all their vitality. These artistic designs are intended to escape from everyday life and surface, to produce themselves as an upper value and are signs of resurrection. This artistic life draws the boundaries of the self by turning into a magical power and it also helps to maintain self-worth. They exist by negating the established order with this artistic production and they connect their existence to the places of separation with these imaginary forms of production, they leave their existence with love.

In this study, we will compile these artistic designs which have become an identity vaccine of Crimean-Tatars, settled in Karaman/ayrancı region and we're going to make a collective assessment.

Key Words: Crimean Tatars, Migration, Poetry, Fairy Tale, Art

GİRİŞ

1441'de Hacı Giray Han tarafından kurulan Kırım Hanlığı 1475'te Osmanlıların egemenliğine girmiştir. 1736-38 yıllarında Ruslar tarafından ilk defa işgal edilen Kırım, 1774 yılında Rusya ile Osmanlı İmparatorluğu arasında imzalanan Küçük Kaynarca Antlaşması'yla, bağımsızlığını kazanmıştır. 1783 yılında ayaklanmaları bahane eden Rusya, Kırım'ı işgal ve ilhak etmiş, 1792 yılında yapılan Yaş Antlaşmasıyla Kırım üzerindeki Osmanlı hâkimiyeti tamamen bitmiştir.

1991'de Ukrayna'ya bağlı özerk bir cumhuriyet olarak kurulan Kırım, 2014'te Rus yanlıları tarafından Özerk Kırım Cumhuriyeti

Meclisi olarak bağımsızlığını ilan etmiş, bir hafta içinde de Tatar Türklerinin boykot ettiği bir referandum ile Rusya Federasyonu'na bağlanmıştır.

1. Acı Vatan ve Hüzünlü Göç

N. Kemal'in "*vatan öyle bir galibin şimşiri veya bir katibin kalemiyle çizilen mevhum hatlardan ibaret değil, millet, hürriyet, menfaat, uhuvvet, tasarruf, hakimiyet, ecdada hürmet, aileye muhabbet, yadı şebabet gibi bir çok hissiyatı ulviyenin içtimandan hasıl olmuş bir fikri mukaddestir.*" (Lewis, 1993: 334) diyerek tanımladığı vatan, Kırım Tatarları için acıya, hüznere ve özleme dönüşmüştür.

1783 yılında Kırım'ın ilhaki ile başla-

yan süreçten sonra Kırım Tatarları üzerindeki demografik ve ekonomik baskılara, idareden kaynaklanan çeşitli baskılar (dini, psikolojik) da eklenince (Çar II. Nikola'nın karısı ile çekilmiş renkli fotoğraflarını yazılarla süsleterek camilerin, mescitlerin, mihrapların üstüne ve Türk okullarının duvarlarına saygı ile astırması; yine Çar II. Nikola'nın, Kur'an-ı Kerim'den Kâfirun Sûresi'ni sildirecek yeniden bastırıp Rus İmparatorluğu adına cami ve mescitlerde dualar ettirmesi ve kendi adını hutbelerde zikrettirmesi; Türk dili ile yazılmış dil, tarih, edebiyat ve felsefe gibi kitaplar özellikle de Osmanlı coğrafyasında basılmış olanların yasaklanması; imtiyazlı Pomaççıkların köylülere zulümleri; müftülük ve imamlığın kaldırılıp yerine Çar yanlısı cahil ve yobaz dihovnilerin getirilmesi; 1874'ten sonra, askerlik hizmetinin Tatar gençleri için zorunlu hâle gelmesi ve Tatar askerlerinin ülkenin uzak sınırlarına sürülmesi vb.), bu coğrafyadan Osmanlı İmparatorluğu'na doğru göç zorunlu hâle gelmiştir.

Rus işgalinden hemen sonra başlayan ve yaklaşık 150 sene devam eden bu göç, özellikle de 1812, 1828-1829, 1860-1861, 1874, 1890 ve 1901-1903 yıllarında zirveye ulaşmış ve 1920'lere kadar süren bu çileli yolculuklarda yaklaşık 1.800.000 Kırım Tatarı Osmanlı Devleti topraklarına göç etmiştir. Rus İmparatorluğunun politikası gereğince Tatarlara yeni idari görevler verilmemiş ve sayıları ardı ardına gelen göç dalgaları nedeniyle çabucak düşmüştür. Topraklara el koyma, sürgün etme ve başka yerden Slav toplulukları getirme, dinî ve kültürel baskılar gibi sistematik politikalar yoluyla Tatar nüfusu, hem sayı hem de oran olarak azaltılmıştır (Kireççi ve Tezcan, 2015: 34).

Çalışmamızın konusu yukarıda zikrettiğimiz göç dalgasının son evresi olan 1901-1903 yıllarında uzun ve çileli bir yolculukla Osmanlı coğrafyasına doğru göç eden Kırım Tatarlarıdır. 19 Nisan 1903 tarihinde Kırım'ın Yalta şehrinin Avcıköyü'nde başlayan yolcu-

luk, 13 Haziran 1903 tarihinde Konya Ayrancı Derbent'te son bulmuştur. Kırım'ın Avcıköyü, Behçesaray'a on beş km. uzaklıkta, altmış hanelik, ormanlarıyla ünlü bir Türk köyüdür. "Dilde, fikirde, işte birlik." sözüyle Türk dünyasının ülküsünü anlatan ve Türk millî uyanış hareketinin büyük öncülerinden İsmail Gaspralı da yine Avcıköy'de doğmuştur. Doğduğu yeri hatırlatmak için şu beyti yazmıştır:

"Doğmuşum ben Avcıköy'de bin sekiz yüz elli birde

Mekânımdır Bahçesaray, mezarım kim bilir nerde"²

Kırım'dan ve diğer Türk yurtlarından yapılan göçlere üzülen İsmail Gaspralı: "Eğer elimde olsa idi, Rusya'dan bir Türk oğlunu yerinden kılmıdım. Çünkü giden bir Türk on Türk'e daha tesir ediyor, zelalette bırakıyor ve kendi ise muhaceretten necat bulamıyor, yurt bozuluyor, fakat yurt kurtulmuyor, hiç kimsenin kârı yok, herkes zarar ediyor." (İpek, 2016: 152-153) diyerek bu durumu eleştirmiştir.

Bu çileli yolcuğu tuttuğu günlüklerle anlatan Abdulgaffar Totaysalgır, Kırım/Avcıköy'den çıkışı şöyle anlatır:

"19 Nisan 1903 günü sabahleyin köylüler tarafından kazanlarda çeşitli yemekler ve yenilecek yerleri hazırlanmıştı. Civar köylerden göçmenleri uğurlamak için gelen binlerce köylü ve köylümüz hazırlanmış bahçeyi doldurmuştu. Meolit okunduktan sonra dua edildi, yemekler yenildi. Üstat Gaspralı İsmail Bey'in doğduğu köyünden ayrılanların önünde okunmak üzere ve benimle gönderdiği mektubun okunmasına sıra gelmişti. Okudum:

Sevgili köylülerim, bu adanın her karış toprağı kanımızla yoğruldu. Hakiki sahibi biziz. Orman halini alan binlerce mezarlarımızda ecdat yatıyor. Kahraman ecdadımız bu yurdun etrafını kalelerle çevirerek, camilerle süslemişlerdir. Biz

² Bu bölüm, Abdulgaffar Totaysalgır'ın kendi el yazısı ile Osmanlıca olarak tuttuğu ve daha sonra oğlu tarafından Latin Alfabesine aktardığı günlüğünden alınmıştır. Günlüğün bir örneği Ayrancı'da ikamet eden Kırım Tatarlarından temin edilmiştir, s. 4.

sağ iken mukaddesatımıza kirli ellerle leke sürülemez. Fakat çoğunluğumuzu kaybettiğimiz gün en büyük tehlike ile karşılaşırız. Bir tekeri kırılan araba iş görebilir mi? Bizim için bir eksik büyük bir boşluktur. Sizin göçmeniz de böyledir. Bir hakikati söylemekten kaçınmayacağım. Bizim refahımızdan sevinç ve kederlerimizden hüznün duyan büyüklerimizin himayelerine sığınmak üzere ayrılıyorsunuz. Kedersiz varım. Hayırlı yolculuk, kalamalara sağlık dilerim. İsmail Gaspirininski 5 Nisan 1903.

Bu mektuptan halk müteessir olmuştu. Kendileri için hayırlı dileklerde bulundular. İş artık bitmişti.”³

Böylece yaklaşık iki ay sürecek yolculuk başlar. Atlı arabalarla bin bir zahmetle yapılan sekiz günlük yolculuktan sonra Sivas-topol şehrine varırlar. Pasaport işlerini halledip biletlerini alarak 21 Nisan 1903'te vapura biner ve İstanbul'a doğru yola çıkarlar. Bu deniz yolculuğunda vatandan ayrılığın acısı-ya hüznü türküler söylerler:

*“Elif dedim be dedim
Ana sana ne dedim
Akan sular mürekkep olsa
Yazılmaz benim derdim...”*

*Üç karanfil akladım
Ayvazof'u taşladım
Candan aziz yârim
Ellere bağışladım...*

*Kart anaylar babaylar
Biz gelirir sonrada baylar
Cavluğumu sereyimen
Kışanlını görürüm men...”⁴*

22 Nisan 1903'te İstanbul'a gelen Kırım Tatarlarına, gümrük ve pasaport işlemleri tamamlandıktan sonra gidebilecekleri üç şehir (Eskişehir, Konya ve İskenderun) sunulur. İstanbul'da on gün kaldıktan sonra seçtikleri şehirlere gitmek üzere 1 Mayıs 1903'te vapurla yola çıkarlar. 2 Mayıs 1903'te İzmit'e varan

göçmenler buradan trenle yola çıkarlar ve 3 Mayıs 1903 tarihinde Konya'ya gelirler. Konya'da bir süre kalan göçmenlere Konya sınırları içerisinde gidebilecekleri beş iskân yeri belirlenir. Bu yerleşim yerleri şunlardır:

1. Konya / Kırıkuyu köyü
2. Konya / Akşehir / Kaha ve Durunsunlu köyleri
3. Konya / Aksaray / Alaca köyü
4. Konya / Karaman / Mandason köyü
5. Konya / Ereğli / Ayrancı Derbent⁵

Ayrancı Derbent bölgesine giden heyetin “Ormansız, kayalık dağlarla çevrili, oldukça geniş bir ova. Deresinden bolca su aktığı, köy olmak için müsait olduğu”⁶ şeklinde görüş bildirmesi üzerine buraya yerleşmek üzere 200 hane gönderilir. 12 Haziran 1903 tarihinde Konya'dan at arabaları ile yola çıkan 200 hanelik Kırım Tatar grubu, bir günlük yolculuktan sonra 13 Haziran 1903 tarihinde bugünkü ilçe merkezinin bulunduğu bölgeye gelir. Başlangıçta kilimlerden oluşturdukları çadırlara ve çevredeki mağaralara geçici olarak yerleşen göçmenlerde, yeterli yiyecek ve içecek su bulunmaması ve çevresel şartlar nedeniyle hastalık ve çocuk ölümleri görülmeye başlar. Konya'dan gelen fen heyeti, Divle yönetimi ve göçmenlerin de içinde bulunduğu heyet; yerleşim alanının oluşturulacağı arazi ile köyün sınırlarını, tarla ve bahçe yerlerini tespit eder. Aynı yılın Ağustos ayında ilk temeller atılır ve yoğun bir çalışmayla inşaatlar 1903 yılı bitmeden tamamlanır.

Yeni yerleşim yerine “Osmaniye” ismini veren Kırım Tatarları, birkaç yıllık uyum ve yerleşme sürecini birçok nüfusunu kaybederek atlattıktan sonra, hızlı bir çalışma devresine girmişler ve ilk meyve bahçelerini dikmeye başlamışlardır. Kırım'a özgü meyve çeşitlerini getirmek üzere seçilen bir heyet tekrar Kırım'a gönderilmiş; yazlık ve kışkık elma çeşitleri (Şafran, Sinad, Bomojni, Amas-

³Totaysalgır'ın Latin Alfabesine çevrilen günlüğünden s. 4.

⁴ Totaysalgır'ın Latin Alfabesine çevrilen günlüğünden s.6-7.

⁵<http://www.ayranci.org/kurulus.htm> Erişim Tarihi: 10.04.2018.

⁶ Totaysalgır'ın Latin Alfabesine çevrilen günlüğünden s. 19.

ya, Gönen, Kumpanya (İngiliz), Kaba elma), beyaz ve kırmızı kiraz, aşılı vişne ve kayısı çeşitlerinin (Tokaloğlu) fidan ve gözleri getirtilerek meyve çeşitleri çoğaltılmıştır.

1913 yılında Nahiye olan “Osmaniye köyü”nün ismi, 1923 yılında Türkiye Cumhuriyeti’nin kurulmasıyla yerleşim yerlerine isimler verilirken “Ayrancı Dede Efsanesi”nden esinlenilerek “Ayrancı” olarak değiştirilmiştir. 1987 yılında kanunla ilçe yapılan Ayrancı, 1989 yılında Karaman’ın il olmasıyla Karaman’a bağlanmıştır.

2. Düşsel Üretim Biçimleri ve Ayrılık Mekânlarına Özlem

Kırım Tatarlarının geleneklerine bağlılığı ve Kırım’daki yaşayışlarını Anadolu’da da sürdürme gayretleri, onların daha çok kendilik değerlerini muhafaza etmeye yöneliktir ancak zamanla oradaki yaşayışları bölgedeki yaşayışın ve gündelikliğin içinde erimeye başlamıştır. Buna rağmen şiir ve hikâye gibi sanatsal tasarımlar yanında masal, atasözü, fıkra, bilmece gibi halk ürünleri, yüzyılı aşan bu varlık serüveninde onların dimağlarında tüm diriliği ile muhafaza edilmiştir. Çünkü sanat toplumların sosyal ve kültürel birikimlerinin sembolik ifadeleridir (Kılıç, 2011: 38). Bu sanatsal tasarımlar; gündeliklikten ve yüzeysellikten kaçmak, kendiliği üst bir değer olarak üretmek amaçlı sanat diline sığınıştır; yeniden dirilişin imidir. Bu sanatsal yaşayış, büyü bir güce dönüşerek benliğin sınırlarını çizer ve yine kendilik değerlerini muhafaza etmeyi sağlar. Onlar, bu sanatsal üretim ile yerleşik düzeni yadsıyarak var olurlar ve bu düşsel üretim biçimleri ile varlıklarını ayrılık mekânlarına özlem ile bağlar, varlıklarını sevgi ile mayalarlar.

Biz de bu çalışmamızda, Karaman/Ayrancı bölgesine yerleşen Kırım Tatarının düş evrenlerini besleyerek bir kimlik aşısına dönüşen bu sanatsal tasarımlarını birinci ağızlardan derledik ve bu derlemeler üzerine toplu bir değerlendirme yapmaya çalışacağız.

3. Tatar Örf ve Adetleri

Kırım Tatarları, ilk zamanlarda hem bölgenin coğrafi şartlarına hem de örf, adet ve yeme içme kültürüne adapte olmakta büyük zorluk çekmişlerdir. Kendi örf ve adetlerini uzun yıllar muhafaza etmişler fakat Ayrancı’ya civar yerleşim yerlerinden gelen göçler ve modern hayatın oluşturduğu kolektif kültür neticesinde kimi örf ve adetler zamana bağlı olarak ya yok olmuş ya da değişime uğramıştır. Kırım Tatarlarında özellikle hırsızlık, kavga ve husumet görülmez ve de hoş karşılanmaz. Eğitime büyük önem veren Kırım Tatarlarında okuryazarlık oranı çok yüksektir. Birçok bilim adamı ve siyasetçi yetiştirmişlerdir.

Soyun devamlılığını sağlayan, insanın evrensel ritüellerinden biri olan düğünler, Tatarlarda ilk zamanlarda bir takım farklılıklar arz etse de zamanla bölge halkıyla kaynaşma neticesinde bu farklılıklar ortadan kalkmıştır. Tatar düğünleri olduğu zaman delikanlıyı bir ata bindirirler, atın boynuna da bir mendil ya da yazma bağlayıp mahalle mahalle gezdirerek ihtiyarları kahve içmeye, gençleri de kahve dövmeye çağırırlar. Genellikle üç gün yapılan düğünlerde hediye olarak eşyadan ziyade ihtiyacı görmesi için para takılır. Evlilikten sonra eşlerden birisi öldüğünde diğeri sadakatin bir göstergesi olarak bir daha asla evlenmez.

Hıdırelleze ayrı bir önem veren Kırım Tatarlarında, Hıdırellezden önce herkes evinin önünü temizler ve evini beyaza boyar. At arabalarına binilerek ziyarete gidilir; gençler, eğlenip türküler söylerken yaşlılar dualar eder. Hıdırellez galagayı denilen ekmekten pişirilir; sonra da o ekmeği “Ya Allah, bismillah!” deyip ekin tarlasına yuvarlarlar. O ekmeğin yüzüstü düşerse o sene “Bereketli olacak.” diye sevinirler; ters düşerse “Yokluk olacak.” diye üzülürler. Sonra o ekmeği “Kurtlar, kuşlar ve balıklar yesin.” diye akarsuya atarlar. Birçok toplum tarafından, özellikle ilkbahar aylarında kutlanan bahar bay-

ramları toplum bireylerini kaynaştırıcı, birlik ve beraberliğin yaşandığı önemli günlerdendir. Dünyada hemen hemen tüm milletler, baharın gelişini yine kendi kültürel kalıpları içerisinde kutlamaktadırlar (Bayraktar ve Saçkesen, 2012: 50).

4. Tatar Anekdotları

Bu bölüm, Ayrancı'da yaşayan Kırım Tatar Türklerinden tarafımızca derlenen metinlerden örnekleri içermektedir. Bunlardan bazıları -transkripsiyon alfabesine uygun olarak- şunlardır:

1. egmek yaPmışlar işde köye gitmiş bunnar divle'ye. çärmışlar yemek yemeye yufkaları kıymışlar. O da peçete belleyiP hemen dizlerine kıymışlar. Peçete zannetmiş yufkayı peçete gibi sarıP kıymışlar, dizlerine kıymışlar bekliyormuşlar. bi dā onnar yiyince alıP yemeye başlamış onlar da. egmē peçete gibi görmüşler (Yıldırım, 2008: 79-80).

2. iki tatar ihdiyarlar oduna gitmişler öküz arabasıyla. yolda giderkene bi tānesiniñ tekeri kırılmış. şimdi gel diyormuş arkadaşları diyormuş. tekere de köçer diyormuşlar. seniñ köçeri benimkine taşayık, seninkine bi çäre tapayık diyormuş (Yıldırım, 2008: 82).

3. (...) biliyorsuñ koñya'nıñ en kırak yeri burası. ağaç yok bi şey yok. işde bidere varmış burada aklar tamam o dere bize yeter demişler. orda bizi çorağ yere götürdemişler, çorağ deyince onların orda kırım'da ağaçlık büyük şeyler yemyeşil olan yerlere çorağ dermiş. orda çorağ bunlara türkiye'de de çorağ anlamı kıraç. hiş bi ağaç bahçe olmasın demiş anlamışlar getirmiş buraya yerleştirmişler (Yıldırım, 2008: 76).

4. bi köyden bi köye akrabalarını ziyārete gitmek istemişler. bi yaşlı akrabaları varmış, ahmet ağa. hadi gidelim onu ziyāret edelim, möğürdek arabası da biñgenner. möğürdek de at arabasına möğürdek arabası diyormuşlar üsdü örtük. gitmişler, konuşmuşlar güzelcene aytmışlar. konuşmuşlar, eğlenmişler haydi döneceklerinde evlerine ahmet ağa'nıñ apağayı birazcığ dā otursaydınız ya, güzel aytaydık söyleyedik demiş. ondan sonra onnar da vay biraz dā oturalım bāri demiş-

ler. kadın şaşmış bule yāni o nezāketen öyle demiş, ama aklar ağzımı aşayım, hazır turākenner dā bunnar da demiş (Yıldırım, 2008: 82).

5. tatarları buralara iskān etmişler ama çok kırkık, ürkekmişler böyle hani çekiniyormuşlar yaban bi yerden gelince. e böyle pencerelerden bakışiyormuşlar. şey ediyormuşlar milleT de onnara bir acayıP bakıyormuş böyle çok çekinirmişler. komşunun bi tānesi kapının önüne bi ocağ yakmış, saç kırmış sığma pişiriyormuş. çocuklar böyle çıkıP çıkıP bakıyormuşlar o ne pişiriyola bir uşdan da yiyormuşlar. geliñ çocüm geliñ demiş, alıñ sığma yiyiñ demişler. onnar da küçük küçükmüşler heP almışlar sığma yiyiñ deyince ondan sōra sığmayı bilmiyormuşlar, şöyle yiyormuşlar sığmadan, sığmadan böyle yiyormuşlar. kırkıyormuşlar sığmayı sığma yiyin deyince. öyle ondan sōra işde (Yıldırım, 2008: 83).

6. e gelmişler yemē çärmış meselā köyüñ ileri gelen adamları göymüşler ortaya sofrayı. böyle kırım peşkirleri serermişler bizim hālen dā var biz de o peşkirlerden oturdular mı yāni gelenek görenek dizlerine. şimdi peçete goyar gibi yufğa ekmekleri de güzel ince ince yaPmışlar. şöyle katlı koyunca onnar da açmışlar dizlerine bekliyormuşlar. e şimdi ekmek gelecek yiyecēz veyāhut kırık gelecek yiyecēz diye bakışıP oturuyormuşlar. ev sāhibi diyormuş ki haydi yiyiñ. ne yiyecēz neyden yiyecēz deyince hemen annamış yufğanıñ ucundan kıparmış böyle kırık gibi yapmış böyle almış yemē başlayınca ondan sōra başlamışlar yemeğe bilmiyormuşlar (Yıldırım, 2008: 83).

7. gelmiş bizim halk tatarlar buraya köylüyle annaşamıyormuş. onların giysileri hareketleri başka onlarınki başka birbirlerine yabancı yabancı bakıyormuş. ordan da kırım'la bunnar telefonlaşıyormuş; konuşuyormuş. nasıl durumuñuz; nasıl iyi mi-siñiz filan diye sormuşlar. rahatımız iyi yā

oturğanımız saray

cağğanımız da kırık

ağşam bolsa pencereden ayular kırık

(Yıldırım, 2008: 84).

5. Tatar Manzum Örnekleri

mendem bişi bekleye
ara sıra pekō tegli қаpında
üstümden çekli қати мēken yā rabbim

kazan et askan soğanı yok
öz başına toya soğan toğanı yok

kaşık börek çingen aş baysalması
kolay mı ev yapıp kız alması (Yıldırım, 2008: 80).

XXXXX

şimdiki caşlar kaPdān giyye
kaşlarına cağa giyye caşlar ondaya
oyun süyye

hadi meggen ce raPbım
bolsa bolsa benim yaşım otuz iki
kız arkadaşım tez ağardı samay saçım
hadi meggen ce raPbım.

kazan kazan et askan soğanı yokdur
öz başına toyya toğanı yoğdur (Yıldırım, 2008: 83-84).

XXXXX

delikanlı :
ayıt babana daş versin üy sala-
yım

қидиреллезде аytırıp гүзде аlayım
kız:

aytsam babam hiç vermez
yetmiş iki tomarım birisi ivmez

delikanlı:
denekeden değercik demirden
tay av

senin için giderim Sibirya'ya ca-
yav

Anlamı: Söyle babana daş versin ev yapayım. Hıdırellezde istetip güzün alayım, söylesem babam hiç vermez yetmiş iki damarım hiç hareket etmez yani umutsuzluğu belirtiyor. Tenekeden ayakkabı, demirden asanın için giderim Sibirya'ya yaya (Yıldırım, 2008: 84-85).

Togangil (Memleket Hasreti)

Türk de tatar da senin sözlerin

İkisi iki çift münlü gözlerin
Çılların bolmasa manla bolmasa
Yurt değen sözlerin yürekte bolmasa
Ah nasıl yaşarman gurbet yaklarda
Tanışsız bilişsiz yat sokaklarda
Togangil başkası katırına gelmez
Bir büyük sıırımsın kimseler bilmez

(Baş, 1974: 39).

XXXXX

Tavkada varsam karabaş tanam
Üvye gelsem üvey anam aş vermez
Öz uluna atmı sete
Toydan toya dürsete
Ben garipke taymin sete
Apınır sürünüp ölsünde
Öz uluna aş bişire
cılı çımıçak aşasın dep
Ben garipke kattı guttu
Yidire boğulup tüyülüp ölsün dep.

Anlamı: Dağa varsam kara tana baş vermiyor. Eve gelsem de üvey anam yemek vermiyor. Toydan toya gitsin diye kendi oğlunu ata bindiriyor. Ben garibe tay sürüp ölsün diyor. Kendi oğluna iyi yemek pişirip yesin derken, ben garibe kuru ekmek veriyor, boğulup ölsün diye (Baş, 1974: 40).

6. Tatar Yemekleri

Kırım Tatarlarında daha çok hamur ürünü yemekler yapılır. Yine kendilerine ait fırınları olan Tatarlar, fırınlarında Tatar ekmeği denen kendi ekmeklerini yaparlar. Daha çok misafire ve yılbaşlarında yapılan göbete ile çibörek Tatarların en ünlü yemeklerindedir. Göbete'nin içini kat kat tavuk eti ve pirinçle doldururlarmış ki, yeni yıl bereketli olsun. Hamurun küçük küçük açılıp içine kıyma, soğan gibi malzemeler koyularak yağda kızartılmasıyla yapılan çibörek ise geleneksel Tatar yemeği/böreğidir. Bunların dışında omaç çorbası ve sarıkburma/sarburma da yine Tatarların meşhur yemeklerindedir.

SONUÇ

Kırım Tatar Türkleri yerlerini/yurtlarını acı tecrübelerle terk etmeye zor-

lanmışlardır. Her ne kadar Anadolu'da yerleştikleri bölgelerde soydaşları ile birlikte olsalar da evlerinden uzakta olmak, geldikleri yerlerde yadırganmak onların geçmiş yaşantılarını özlemle anmalarına sebep olmuştur. Kültürel unsurlarından bazılarını yerleştikleri coğrafyaya getirmiş ve bir kompozisyon yaratmışlar fakat yer yer kendi kültürel unsurlarını unutmak, terk etmek zorunda da kalmışlardır. Yine de Kırım Tatarlarında geçmişe duyulan özlem, sanatsal üretimlerde varlığını sürdürmeye devam etmiştir. Yaklaşık 150 yıllık ayrılıkta şiirleri, anekdotları, fıkraları, öyküleri ve türküleriyle kendilerine bir düşmekânı oluşturmuş ve yurt özleminin ateşini bağırlarında yakmayı sürdürmüşlerdir. Anılarını sanata dönüştürerek unutulmaktan kurtarmış, kültürel bir süreklilik kazandırmışlardır.

KAYNAKÇA

Baş, B. S. (1974). *Konya/ Ereğli Ayrancı Bucağı Çevre İncelemesi*. Konya: Yeni Kitap Basımevi.

Bayraktar, Z. ve Saçkesen, A. (2012). Eskişehir Kırım Tatar Türklerinde Tepreş Şenlikleri. *The Journal of Academic Social Science Studies (JASS)*, 5,1: 49-61.

İpek, N. (2016). İsmail Bey Gaspıralı ve Göç. *Karadeniz İncelemeleri Dergisi*, S. 21: 149-162.

Kılıç, S. (2011). Estetik Politika/Politize Sanat'ın Toplumun Sosyokültürel Yapılanma Sürecine Etki ve Katkıları. *The Journal of Academic Social Science Studies (JASS)*, 4,2: 37-49.

Kireççi, M. A. ve Tezcan, S. (2015). *Kırım'ın Kısa Tarihi*. Ankara: SFN Televizyon Tanıtım Tasarım Yayıncılık.

Lewis, B. (1993). *Modern Türkiye'nin Doğuşu* (Çev. M. Kıratlı). Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.

Yıldırım, Ü. (2007). *Ayrancı (Karaman) Yöresi Ağızları*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Elazığ.

<http://www.ayranci.org/kurulus.htm> Erişim Tarihi: 10.04.2018.

Citation Information/Kaynakça Bilgisi

Yıldırım, Ü. (2018). Kırım Tatar Türklerinin Düş Evrenini Besleyen Sanatsal Tasarımlar: Karaman/Ayrancı Örneği, *Jass Studies-The Journal of Academic Social Science Studies*, Doi number: <http://dx.doi.org/10.9761/JASSS7763>, Number: 73 Winter 2018, p. 215-222.